

ASPECTE ALE ARHITECTURII TRADIȚIONALE ÎN GOSPODĂRIA DIN AȘEZĂRILE CARPATICE

LUCIA APOLZAN

În ansamblul construcțiilor unei gospodării din așezările risipite pe înălțimile carpatice subliniem însemnătatea a două forme străvechi menținute pînă în contemporaneitate: o construcție *concentrică* și alta cu *absidă*. Asupra acestor forme cercetătorii din arhitectură, arheologie și etnografie s-au oprit cu deosebită atenție.

Forma concentrică se găsește în așezările de pe Platforma Luncanilor, în apropierea marilor cetăți dacice din Munții Orăștiei; este solitarul „*staur*“ *rotund cu acoperiș conic*, un adăpost pentru oi, plasat în perimetrul gospodăriei, nu departe de casă. Prin această construcție, cu pereții de birne așezate pe piatră, avînd o deschidere de 9 m, un acoperiș conic foarte înalt obținut prin întîlnirea în vîrfurile staurului a 16 cîmpuri sprijiniți pe cele 8 laturi simetrice ale pereților, cu învelitoare de șindrilă, s-a realizat spațiul necesar pentru un număr mare de oi; construcția destinată exclusiv ca adăpost în timpul iernii, rămîne nefolosită în timpul verii cînd turmele se găsesc la stîniile din golul de munte.

În altă zonă de platforme carpatice, în satele-crînguri ale Apusenilor, s-a menținut o construcție cu absidă; este „*șura*“, necesară gospodăriei pentru îmblătitul cerealelor. Construcția cu un plan hexagonal asimetric are pereții de lemn pe o bază de piatră, cu învelitoare de paie sau șindrilă. În dosul șurei este grajdul; în partea din față, unde este șura, planul hexagonal s-a realizat prin înlocuirea colțurilor cu doi pereți oblici lăsînd la întîlnirea lor un perete cu ușa de intrare în șură. În această parte rotunjită a șurei, de formă absidală, se realizează aria necesară pentru îmblătitul cerealelor, prin baterea snopilor cu „îmblăciul“, unecaltă rudimentară. Șura cu grajd are mai multe utilizări; servește și la depozitarea uneltelor agricole; cînd se găsește la „mutătura“ din hotarul satului, mai departe de casă, este folosită și ca adăpost temporar agro-pastoral, în timpul cînd se lucrează finul și terenul cultivat, sau cînd se pășunează cu vitele ogorul lăsat pentru odihnă.

Aceste două construcții cu destinații diferite — staurul prin excelență pastoral, iar șura cu complexele ei agro-pastorale — aduc sub ochii noștri concepții arhitecturale de mare vechime lăsînd deschise interesante căi pentru înțelegerea perpetuării tradiției. Este clar că forma concentrică a staurului, ca și cea absidală a șurei, corespund întru totul unor necesități economice; ca atare *utilul* este factorul esențial al menținerii celor două forme tradiționale, iar persistența acestor construcții de-a lungul timpului a fost asigurată de activitățile de bază ale gospodăriei agro-pastorale din așezările risipite pe platformele carpatice la altitudinea de 800—1200 m.

Forma staurului rotund de pe Platforma Luncanilor ne duce cu gîndul la construcțiile circulare și poligonale ale dacilor, prezente atît în construcții de cult cît și în cele de locuințe. La rîndul ei, forma șurei din

Munții Apuseni are similitudini cu aceea a vechilor biserici de lemn, și în același timp are rădăcini în locuințele dacice, așa cum rezultă din săpăturile arheologice din Munții Orăștiei.

Arhitectura tradițională la care ne-am oprit, cu cele două forme persistente — staurul concentric și șura cu absidă — ne lasă să vedem unele raporturi între necesitate și forma respectivă, *necesitatea fiind factorul hotărâtor în alegerea formei*; de asemenea în ce măsură utilul a impus păstrarea unor vechi forme și în ce măsură prin repetarea formei vechi și păstrându-și liniile generale, construcțiile au fost adaptate altor necesități materiale și spirituale.

Pentru a stabili unele corelații între etnografie și arheologie plecând de la originea dacică a celor două forme de construcții — concentrică și absidală — corelații în ceea ce privește raportul între *plan și destinație*, între *formă și necesitate*, între *util și simbol*, vom apela la descoperirile arheologice, referindu-ne la volumul „*Arhitectura dacilor*” de Ioan Glodariu. (Cluj-Napoca, 1983).

Din punctul de vedere al destinației, construcțiile dacice din așezările „civile” analizate de Ioan Glodariu, lasă pentru etnografie un câmp larg de interpretare ținând seamă de funcționalitățile multiple ale gospodăriei din așezările risipite pe înălțimi, și de modul de trai al populației autohtone de pe platformele carpatice.

Ne referim la unele construcții de locuințe cuprinse în volumul menționat mai sus.

În cetatea de pe stinca de la *Piatra Roșie*, situată în satul Alunu al Luncanilor, arheologia relevă o construcție cu plan absidal de mare dimensiune, 40/28 m la exterior, care are în interior o altă construcție cu două încăperi rectangulare, temelia acestor construcții fiind din blocuri de calcar iar pereții din lemn lipit cu lut. Așa cum se precizează, construcția avea mai multe destinații, ca locuință și magazie, precum și cu o folosință specială, pentru adăpostirea unei părți a garnizoanei. (p. 19—20, fig. 6/2—3).

Semnificative sînt cele trei locuințe cu încăperi concentrice din așezarea civilă de la *Fetele Albe*, în apropierea mării cetăți de la Grădiștea Muncelului. Aici se distinge o încăpere interioară cu plan absidal, înconjurată de o încăpere exterioară octogonală, unde s-a găsit și cea mai mare parte a inventarului specific locuinței. În încăperea interioară cu pereții de lut bătut pe pari se schele de pari se găsea și vatra de foc; încăperea exterioară avea pereții din lemn sprijiniți la fiecare unghi al octogonului pe cîte un bloc de calcar. (*Ibidem*, p. 21, fig. 7/1). O altă clădire de același fel avea încăperea exterioară cu pereții de lemn lipiți cu lut. (*Ibidem*, fig. 7/2). A treia construcție asemănătoare avea și un pridvor (*Ibidem*, fig. 8/1).

Pentru a înțelege necesitatea acestor încercuiri în construcția locuinței și rezistența de-a lungul timpului a formelor poligonale, reținem și planul circular al locuinței de pe platoul de la Grădiștea Muncelului, cu pereții de lut bătut pe pari, avînd în interior vatra de foc; clădirea este înconjurată de un pridvor. (*Ibidem*, p. 22, fig. 10/1—2).

Uimitoare sînt construcțiile prezentate ca locuințe sezoniere din munții *Rudele* și *Meleia* în apropierea mării cetăți. Aici s-au descoperit

construcții cu două și chiar cu trei încăperi concentrice acestea avind la bază lespezi de piatră, pereții de birne fără lipitură de lut, acoperișul din șindrilă. Sînt interesante argumentele pe care le aduce autorul pentru a stabili destinația lor. Luînd în considerare zăcămintele de fier exploatare în perioada statului dac, ca și prezența în inventarul construcției a zgurei de fier și a unei mari cantități de ceramică, autorul le consideră locuințe sezoniere destinate lucrărilor din mine (*Ibidem*, p. 23, fig. 11/1 și 11/2).

Asupra acestor construcții de la Rudele și Meleia au fost diferite păreri. Datorită asemănării planului cu cele de la Sarmizegetusa, au fost considerate sanctuare; prezența vetrelor de foc, a pereților fără lipitură de lut și a ceramicii ducea la constatarea că aici erau stînille dacilor.

Corelația cu aspectele etnografice din așezările de pe Platforma Luncanilor ne îndeamnă să reflectăm asupra descoperirilor arheologice de la Rudele și Meleia. Folosirea acestor construcții concentrice ca locuințe sezoniere pentru lucrătorii din mine, în anumite perioade ale anului țînînd seama și de clima montană, nu elimină posibilitatea ca în apropierea lor sau chiar în interiorul construcțiilor să coexiste activitățile legate de păstoritul pe acești munți. Ar fi greu de explicat viața cotidiană fără asigurarea unei alimentații bazate pe producția animalieră. Forma tradițională a păstoritului, bine păstrată pe platformă, conduce spre stîni mari prin asocierea mai multor crescători de oi și vite mari. Pentru prelucrarea laptelui la stînille din acești munți, vetrele de foc și multele vase de ceramică aflate în inventarul descoperirilor arheologice, erau o necesitate. Trebuie să presupunem că o locuință fie ea și numai sezonieră pentru lucrătorii din mine, avea asigurată producția animalieră chiar și după încetarea activității stînilor din cursul verii, limitată la trei luni. Și atunci ne putem întrea unde erau adăposturile pentru vite?

Zona pășunilor de la Rudele și Meleia, la altitudinea de 1300—1400 m, se integrează în activitățile social-economice ale populației din așezările dispersate pe culmi, și așa trebuie să fi fost și în trecutul dacic. De presupus că stîni au fost pe acești munți, așa cum s-au menținut pînă astăzi, în cîte o poiană lîngă un izvor, ale căror urme probabil că mai stau ascunse sub pămînt; arheologiei i-ar fi greu să le descopere pe toate dat fiind caracterul de dispersare specific în genere așezărilor de pe platformă.

Inventarul din locuințele dacice nu cuprinde decît fragmente din materialele care au rezistat trecerii timpului, cele efemere au intrat în procesul ce are loc în natură, de regenerare a materiilor organice de reciclare biologică. Rămîn necunoscute toate obiectele din lemn de uz casnic și gospodăresc, uneltele și produsele industriei casnice și ale celei meșteșugărești, multele vase de lemn folosite la stîni și cele pentru păstrarea produselor animaliere în gospodărie. A dispărut din inventar un aspect al îndelungatei civilizații a lemnului, cu bogata producție artistică, care a ascuns legăturile adînci cu preistoria. Fără dovezi în inventar, prezența lor în trecutul dacic se face simțită și chiar dovedită prin arhitectura tradițională, prin cultura populară, materială și spirituală, pe care viața le-a întreținut prin puterea actului de creație anonimă, înflo-

rind continuu în simboluri artistice executate în lemn, în textile, în multe aspecte ale casei românești.

Pentru reconstituirea unor detalii ale arhitecturii dacilor, legate de aspectele social-economice și de păstrarea unor tradiții, rămân câteva întrebări nclămurite în ceea ce privește destinația celor două sau trei încăperi concentrice, așa cum apar în multe părți.

Locuințele trebuie privite ca un ansamblu viu complex, cu diferite destinații, permanente sau sezoniere, unele coexistând în construcțiile dacice cu mai multe încăperi concentrice, altele reinnoite în decursul timpului, adaptate potrivit cu necesitățile economice în continuă dezvoltare ale gospodăriilor care populau înălțimile din împrejurimile cetăților.

Multe urme materiale ne vorbesc despre trecutul dacic; unele s-au păstrat sub pământ două mii de ani (vase de ceramică, grăunțe carbonizate, unelte ș.a.m.d.) și acestea își au graiul lor, ele ne lasă să întrevădem viața de zi cu zi din locuințele descoperite, privindu-le în corelație cu nevoile materiale și spirituale ale celor ce trăiau pe culmile din jurul cetăților, al sanctuarelor, al fortificațiilor militare, integrați în activitățile miniere și metalurgice, în cele forestiere și de prelucrare a lemnului, și desigur cu o mare bogăție în vite și în producția animalieră.

Ținând seamă că vitele trebuiau să fie într-un adăpost lângă casă, sîntem tentați să atribuim o destinație pentru vite — cel puțin parțial — încăperii exterioare poligonale care înconjoară locuința cu absidă din centrul construcției. Spațiul acesta cu o largă deschidere, așa cum apare la Fețele Albe, de 15 m (*Ibidem*, p. 21) și la Rudele, de 17 și 13 m (*Ibidem*, p. 23) poate avea mai multe destinații, ca depozit de unelte, de provizii alimentare; poate fi și un adăpost corespunzător pentru vite în anumite compartimentări ale încăperii concentrice. Potrivit cu obiectivele economice ale statului dac, construcțiile de la Rudele și Meleia corespundeau și ca locuință, așa cum cea absidală de la Piatra Roșie adăpostea o parte a garnizoanei militare.

Cînd în centrul construcției se găsește locuința cu absidă și cu vatră de foc, cel mai adesea cu pereții de lut bătut pe pari, iar în jurul ei se ridică pereții de lemn sprijiniți pe piatră ai încăperii concentrice exterioare, cu o largă deschidere, putem presupune că aici trebuia să fie și avuția de seamă: vitele; spațiul exterior forma o centură de apărare, de protejare a casei cu pereții de lut, iar vitele erau sub continuă ocrotire.

Este semnificativă și prezența pridvorului. Îl vedem parțial la o clădire de la Fețele Albe (*Ibidem*, fig. 8/1) sau încercuind întreaga construcție la Meleia (*Ibidem*, fig. 11/2) ca și la Grădiștea Muncelului (*Ibidem*, fig. 10/1), asupra căruia se apleca streășina de șindrilă, avînd și aici un rol de protejare a clădirii cu un spațiu util gospodăriei.

Cea mai importantă parte a construcțiilor dacice o reprezintă încăperea cu absidă — casa — ca centru al gospodăriei, al vieții familiei. În interiorul ei, vatra de foc apare ca un nucleu central al locuinței, ca loc sacru. Forma absidală a construcției corespundea în cea mai mare măsură necesității de folosire a focului, prin spațiul din jurul vetrei; focul cu flăcările sale iradia circular asemenea soarelui prin razele sale, lumina și căldura se răsfrîngeau în semicercul absidei. Înconjurată de o con-

strucție poligonală, acest nucleu central cu sacralitatea vetrei de foc din interior, reprezintă microcosmosul gospodăriei, al familiei, al neamului.

Focul ca simbol al purificării și regenerării s-a afirmat din Occident pînă în Japonia, prin nenumărate rituri caracteristice culturilor agrare. Coloana fumului care traversează acoperișul casei și se ridică spre cer coincide cu stîlpul cosmic — *axis mundi* — concepție răspîdită la toate popoarele, din America pînă în Australia trecînd prin Africa și Siberia. În toate societățile, vatra de foc a fost un loc de primordială cinstire, ea a devenit sanctuar pentru a celebra cultul divinității. (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Paris, 1973).

Cînd sacralitatea s-a desprins de vatra focului din interiorul locuinței, oficializată ca loc de cult în construcții proprii, organizată pe comunități religioase, biserica a preluat forma absidală de la originea ei simbolică. Vatra de foc din casă și-a păstrat semnificația arhaică prin urme spirituale încifrate în credințe, în practici, în motive ornamentale.

Utilul și simbolul se confundă în aceste construcții. Prin funcțiile materiale, vatra de foc este o necesitate în viața cotidiană. Prin puternice semnificații spirituale vatra concentrează ideea de stabilitate, de durabilitate a gospodăriei.

Ideea de statornicie în microcosmosul locuinței dacice se reflectă în unele practici și simboluri ce se păstrează în satele de munte. După o concepție străveche, în Munții Mehedințiului, cînd femeia aducea de la tîrg un animal (vacă, vițel, purcel) ea îl încercuia cu piatra de după oala de la vatră, cu piatra care totdeauna rămînea locului, rostul ei fiind să sprijine oala ce fierbea la focul din vatră. Denumirea de casă pe care a dat-o poporul român încăperii cu vatră, semnifică noțiunea de nucleu al familiei, vatra unind-o în jurul focului și al mesei, în casă, spre deosebire de locurile de muncă sau alte activități, care o dispersează. Casa era acolo unde era vatra, iar vatră înseamnă stabilitate.

Putem observa că în raportul pe care-l urmărim între plan și destinație, între formă și necesitate, între util și simbol, ne găsim într-un continuu proces de evoluție. În arhitectura populară din țara noastră, forma absidală a locuinței dacice a dispărut, s-a generalizat planul dreptunghiular care răspundea noilor necesități ale gospodăriei. Absida a fost însă preluată de construcții cu destinații diferite, pe de o parte, de biserică în asociație cu simbolul originar al sacralității, și pe de altă parte a fost reluată în construcția șurei de îmblătit răspunzînd necesităților agricole. Construcția poligonală a locuinței dacice de asemenea a fost părăsită dar ea a fost reînnoită în arhitectura staurului rotund cu acoperișul conic. Simbolul arhaic este reîmprospătat corespunzînd utilului, ca formă adecvată adăpostului ovinelor, în condițiile unei evoluții continue a structurii gospodăriei, a amplasării diferitelor construcții cu funcții diferențiate.

În studiile sale de arhitectură, G. M. Cantacuzino arată că *arhitectura tradițională poate fi văzută și în formele care reîncep nu numai în cele care durează*. Lucrate din lemn, staurul și șura, construcții cu o durată de 200—300 de ani, s-au păstrat prin tradiție. Construcțiile tradiționale au fost reluate neîncetat, s-au reîmprospătat ca un raport între formă și necesitate. „Între util și simbol — spune arhitectul G. M. Cantacu-

zino — nu există hotare, căci simbolul s-a născut din util și orice element util tinde să se apropie de simbol. Arhitectura este imaginea cea mai perfectă a armoniei unitare, în care simbolul și utilul, ansamblul și amănuntul, materia și concepția, opera și peisajul, omul și proporția, suflul și ritmul se regăsesc toate laolaltă“. (*Izvoare și popasuri*, București, 1977, p. 226, 377).

Fără îndoială că arhitectura tradițională a urmat principiile rezultate din îndelungata experiență a climei și direcției vânturilor, a solului și pinzei de ape freatice, a materialului lemnos prelucrat din anumite esențe și a tehnicilor respective. Înclinația și înălțimea acoperișului, de paie sau de șindrilă, pereții de birne așezați pe piatră, răspundeau principiilor experimentate în zonele carpatice. În zilele noastre, cu o evoluție continuă a construcțiilor prin folosirea unor materiale și tehnici moderne, e bine să se țină seama că tipurile standard de construcții, locuințe sau adăposturi pentru vite, nu se încadrează în toate peisajele — munte, deal, vale, șes — iar monotonia poate fi evitată lăsînd activ spiritul creator al localnicilor legați prin tradiție de specificul așezării, pentru a continua pe acei meșteri care s-au dovedit buni arhitecți cînd au construit staurul rotund cu acoperiș conic și șura cu absidă, dar mai ales casa tradițională, în care forma și destinația, utilul și simbolul se identifică. O reluare și improspătare a construcțiilor poligonale ar deschide posibilitățile de folosință și pentru alte destinații, ca de exemplu apicultura în formele cooperativizate.

Unele corelații între descoperirile arheologice cu elemente și principii ale arhitecturii, ne ajută să caracterizăm ansamblul construcțiilor din așezările carpatice, privind evoluția de la formele arhaice din trecutul milenar al civilizației dacice spre formele și necesitățile vieții contemporane. La rîndul lor, aspectele etnografice, prin conținutul lor viu concret, pot contribui la înțelegerea unor detalii ale construcțiilor dacice.

Este concludent exemplul staurului rotund cu acoperiș conic pe care-l vedem astăzi în gospodăriile din satele Ludeștii de Sus și Grădiștea de Munte din jurul cetăților dacice. Acesta dovedește armonie în realizarea proporției, perfecțiune tehnică în utilizarea materialului lemnos, rezistență în climatul muntelui și o capacitate interioară favorabilă creșterii ovinelor. Planul acestui staur octogonal se aseamănă atît de bine cu descoperirile arheologice de la Fețele Albe, ca și cu cele de la Rudele și Meleia, încît acesta a putut fi luat ca model pentru reconstituirea acoperișului construcțiilor concentrice, pentru care arheologia nu putea da un răspuns. L-au dat realitățile locale, ca rezultat al cercetărilor etnografice („Sargetia“, XV, 1981). Ioan Glodariu menționează în volumul „*Arhitectura dacilor*“ acest exemplu viu în rezolvarea aspectului tehnic al acoperișului conic (*Ibidem*, p. 22, reconstituirile de la fig. 9 și 10).

Este remarcabil că gospodăriile din așezările de pe înălțimile carpatice s-au dovedit păstrătoarele unor forme arhitecturale care își găsesc originea în construcțiile dacice. Privite evolutiv, în contextul contemporaneității, este remarcabilă și disjunctia funcțională care a avut loc în arhitectura construcțiilor gospodăriei. În antichitatea dacică acoperișul construcției strîngea într-o unitate arhitecturală diferitele destinații ale

încăperilor. Construcția sub un singur acoperiș forma un nucleu cu funcțiile complexe ale gospodăriei, ale locuinței.

De-a lungul timpului acestea s-au diferențiat ajungându-se la construcții separate cu destinație precisă. Diferitele construcții s-au plasat liber în pământul din perimetrul gospodăriei, în armonie cu natura înconjurătoare, în acord cu viața, în ritm cu dezvoltarea activităților economice. S-au dispersat adăposturile pentru vite, anexele pentru depozitarea uneltelor și a produselor agricole. Casa și-a păstrat locul principal prin semnificațiile sale spirituale, ca centru al gospodăriei, al familiei, cu caracter de permanență. Casa și-a format și ea anexele sale, în clădiri separate cu destinație precisă: *cămara* de haine și alimente; *comniu* cu vatră de foc (bucătărie de vară), alcătuiind în ansamblu un complex arhitectural al locuinței, unit prin funcțiile centrale ale casei. Gospodăria în totalitatea ei — terenuri și construcții — a format o unitate cu funcții economice și sociale, a cărei statornicie se asigură prin legătura strânsă cu pământul stăpinit și lucrat de familie.

Structura funcțională a gospodăriei se reflectă și în structura așezării de tip risipit, care e formată din grupuri de gospodării — *crînguri* — fiecare cu toponimie distinctă, alcătuiind comunități pe neam. Toponimicele crîngurilor constituie strînsa unitate a poporului și a culmilor carpatice, ele dovedesc activitățile desfășurate de-a lungul secolelor păstrînd numele familiilor care au continuat și au desăvîrșit realizările strămoșilor. Crîngul semnifică o ramificație dintr-un trunchi ce a înaintat prin poieni lărgind valorificarea terenurilor. Extinderea teritorială s-a realizat prin „mutătură”, o anexă plasată la oarecare depărtare de casă, pentru folosința sezonieră a terenurilor cu pășuni, fînețe, arături, în acest fel lărgind valorificarea terenurilor defrișate în hotarul satului. Mutătura, cu șura de imblătit, s-a afirmat ca unitatea de producție integrată în structura gospodăriei cu caracter de stabilitate. Satul-crîng formează o unitate teritorială, social-economică și culturală cu trăsături specifice.

Aceasta formă de populare a muntelui își găsește rădăcinile în îndepărtatul trecut al antichității dacice, ca forma cea mai arhaică a liberei ocupări a terenului, în regiuni libere din punct de vedere economic și politic și fără îngrădiri de ordin administrativ. (Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*. Vol. 1, 1975, p. 238).

Cu o structură socială bazată pe comunități de neam, cu o strînsă legătură a neamului cu pământul pe care trăiește și-l lucrează, așezările dispersate pe înălțimi și-au dovedit perenitatea printr-o valorificare complexă a resurselor naturale. Satul-crîng nu s-a limitat la păstorit, el și-a afirmat vigoarea și viabilitatea prin adaptarea agriculturii la condițiile reliefului la altitudinea de peste 1000 m; gospodăria a făcut loc arăturilor în perimetrul ei. Legătura cu pădurea a înlesnit specializarea în prelucrarea lemnului și în meșteșuguri, întărind și pe calea aceasta stabilitatea gospodăriei. Șura în forma ei absidală, ca și uneltele arhaice menținute în Apuseni, dovedesc vechimea agriculturii în aceste sate. Staurul rotund cu acoperiș conic pe pe Platforma Luncanilor este dovada unui păstorit prosper legat de pășunea și fînețele din sat și de pășunea din muntele apropiat (Șurianu și Retezat).

Este important de relevat că *nedeia* de pe Muntele Jigorul Mare și *tîrgul* de pe Muntele Găina, mari sărbători tradiționale pe vârful muntelui amintind ritualuri ale dacilor legate de un cult al muntelui, au persistat pînă în zilele noastre în aceste zone carpatice cu așezări statornice. Tradiția acestor sărbători și a multor obiceiuri din ciclul anului agricol s-a menținut cu multă vigoare. Nedeile pe munte care se țineau pînă în secolul trecut în ziua de Sînzien (24 iunie) aminteau divinitatea daco-romană Diana; cultul acestei zeițe a supraviețuit după romanizarea Daciei devenind Sînziana.

Aspectele materiale, sociale și valorile spirituale ale tradițiilor aduc noi mărturii asupra vechimii și permanenței poporului român în așezările strîns legate de lanțul Carpaților, coloana vertebrală a României. Nedeslipiți de munți au fost dacii, așa cum îi vedea Florus; cu statornicie a stat populația autohtonă în fața năvălirilor barbare, cînd „ne-am prins cu toată tăria sufletului nostru de străvechea noastră țarină daco-romană, proptindu-ne, în zidul munților noștri“ — cum spunea V. Pârvan. (*Memoriale*, Cluj-Napoca, 1973, p. 243).

Plaiurile carpatice au constituit o rețea de largă circulație pe ambii versanți, menținîndu-se secole de-a rîndul strînse legături a populației din așezările de pe înălțimi cu cele din văi și depresiuni, constituind o unitate etnică, social-economică și culturală de nezdruccinat.

Așezările risipite, structura și arhitectura gospodăriilor de pe Platforma Luncanilor și din Munții Apuseni, reprezintă aspecte tipice pe întinsul înălțimilor carpatice. Dar nu numai atît, ele sînt perene prin repetarea de milenii a structurii și arhitecturii tradiționale, a elementelor materiale și a spiritualității românești. Vechile tradiții au cunoscut unele evoluții de-a lungul istoriei, fără să-și piardă originalitatea specifică națională. Referindu-ne la Munții Apuseni, tradiția revoluționară și gloria patriotică sînt o dovadă certă a luptei poporului român din Transilvania împotriva jugului feudal și a administrației străine. Cu recunoștință ne plecăm în fața jertfei eroilor de la 1784.

ASPECTS DE L'ARCHITECTURE DANS LES CONSTRUCTIONS DES PAYSANS DES HABITATS CARPATIQUE

R é s u m é

L'auteur démontre, avec la compétence, comme les habitats répandus, la structure et l'architecture des constructions des paysans qui se trouvent sur la Plateforme des Luncani et sur les Montagnes de l'Ouest, représentent des aspects typiques sur l'étendue des hauteurs carpatiques. En même temps elles sont pérennantes par leur répétition depuis de millénaires, des éléments matériels et de la spiritualité roumaine.